

ГОД XII

ВЕРАСЕНЬ-ЖНІВЕНЬ

№ 86

1964

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

ДВУМЕСЯЧНЫ ЧАСАПІС БЕЛАРУСКАЕ РЭЛІГІЙНАЕ ДУМКІ

ON GOD'S HIGHWAY

Year XII

September-October

№ 86

1964

MARIAN HOUSE, HOLDEN AVE., LONDON, N. 12
ENGLAND

ПАДПІСКА «БОЖЫМ ШЛЯХАМ» НА 1964 г.:

У Задзіночаных Штатах Амерыкі — 3 даляры.
У Вялікабрытаніі — 18 шылінгагаў.
У іншых краінах у суме раўнаважнай 18 англ. шыл.

ЧАСАПІС МОЖНА ЗАКАЗЫВАЦЬ:

У Задзіночаных Штатах:

Mr. Antony Bielenis, 2042 W. St. Paul Ave, Chicago 47,
Illinojs, USA.

Mr. B. Danilovich 303 Hovard Str., New Brunswick,
New Jersey, USA.

Mr. G. Gosciejew, 3416, W. 49-th Str. Cleveland 2,
Ohio, USA.

Mr. Ch. Najdziuk, 833 N. Coronado Str. Los Angeles,
Calif, USA.

Mrs. J. Kachanovska, 8 St. Mark's Pl. New York, N. Y.,
USA.

У Канадзе:

Mr. Pituška, 31 Noble Str., Toronto, Ont. Canada.

У Нямеччыне:

Mgr. Ul. Salavieji, 892 Schongau/Lech, Städt. Altersheim,
W. Germany.

УВАГА: Да ўсіх беларускіх выдавецтваў зьверта-
емся з просьбай прысылаць у нашу Рэдакцыю свае
выданыні газетаў, часапісаў, друкаў. Мы будзем
сystэматычна зъмішчаць іхні агляд і даваць рэ-
цензіі.

Матар'ялы прызначаныя да друку ў нашым час-
пісе слаць на адрес:

Rev. J. Hermanovič, MARIAN HOUSE,
HOLDEN AVENUE, LONDON, N. 12. Gt. Britain.

ЗЪМЕСТ

Бач.

Першая Энцыкліка Найвышэйшага Пастыра Паўла VI	1
З нагоды Сусьеветнага Сабору	2
Папа Ян XXIII і Яго апошняя Энцыкліка	4
Г. П. — Аднаўленне Супрасльскіх фрэскаў	6
Нячысьцік	8
Аляксандар Рыпінскі ў Лёндане	9
14 Кангрэс «Царква ў патрэббе»	12
Весткі з Рыму і са съвету	13
З Беларускага Жыцця	14
З лістоў у Рэдакцыю	15
С. Гр. Размова з Маці (верш)	16

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

Год. XII

ВЕРАСЕНЬ-ЖНІВЕНЬ

№ 86

Першая энцыкліка найвышэйшага пастыра Паўла VI

ДА ЎСЯГО ЭПІСКАПАТУ, ДА ДУХАВЕНСТВА І ДА ЎСІХ ВЕРНІКАЎ
І ДА ЎСІХ ЛЮДЗЕЙ ДОБРАЙ ВОЛІ: „ECCLESIAM SUAM...“

ЗЪМЕСТ ЭНЦЫКЛІКІ:

«Царкву сваю Ісус Хрыстос дзеля таго ўстанавіў, каб была ласкавай Магдага ўсіх людзей і Спадарыння збаўленьня». Так пачынаеца Энцыкліка: гэта ёсьць першы Пасцьирскі Ліст папы да каталікоў і да ўсяго съвету.

У гэтай Энцыкліцы парушаныя справы, якімі займаеца Сабор, асабліва «дыялёт паміж Царквою і съветам»: як уладзіць адносіны, каб съвет прыблізіць да Бога, каб чалавечства шукала згоды і міру, каб усе старалісці ўзнавіць сваё сумленыне і ўзмацніць веру.

Усе ахрышчаныя павінны разумець, чым ёсьць хрост: чалавек нанава родзіцца — для Бога, для збаўленьня: становіцца Божым дзіцяткам, Хрыстовым братам і прыбыткам Св. Духа, і мае права да неба, калі ня страціць яго праз грэх.

Царква павінна быць такою, якой хацеў яе мець Хрыстос: калі закрадаюцца памылкі, павінна абнаўляцца. Павінна рэфармавацца ўкрок з новым съветам, але ня ў духу «гэтага съвету».

Поўны ідэал хрысціяніна можам асягнуць праз Дзеву Марыю: Яна Сама была найдасканалейшай Хрысціянкай. Сяньня культ Дзевы Марыі пабуджвае нас да съвітасці; Яна ёсьць абразом і лістрам съвітасці: «поўная Божай ласкі» — умнажалася ў цнотах і нам дала прыклад, як служыць і любіць Бога. І «за нас грэшных моліцца цяпер і ў часіну съмерці нашай. Аман».

Трэба весці дыялог са съветам, каб пачягнуць яго да Бога. Варункі дыялёгу: яснасць, давер і растаропнасць.

Гаварыць з Братамі адлучанымі, з атэістымі, з веруючымі ў аднаго Бога і з камуністымі.

Гаварыць і заклікаю да міру на ўсім съвеце.

Выясняю справу Каталіцкай Царквы і Папскага прымата і аб патрэбе лучнасці хрысціянства.

Апэль да Біскупаў: вялікая праца пачынаеца сягоння і ня кончицца ніколі: праца з Богам і дзеля Божай славы і на карысць съвету.

Энцыкліка канчаеца багаславенствам Апостальскім — у Імя Господа — якое разліваеца на ўсю Царкву і на усё чалавечства.

З Ватыкану ў Рыме, 6 жніўня 1964

ПАПА ПАВАЛ VI

РЭХА ПРЕСЫ АБ ПЕРШАЙ ЭНЦЫКЛІЦЫ

Францыя. Катал. газета „La Crois“ аналізуе ўсе тры часткі Энцыклікі. Піша, што ў I Сумленыне, у II Аднаўленыне і у III Дыялёт — гэта ёсьць імкненыне Паўла VI каб пазнаць лепш Царкву — яе значэныне, адносіны да Хрыста; што Царква ёсьць «містычнае Цела Хрыстова».

II. Аднаўленыне ў Царкве: Трэба ісці ўкрок з поступам у съвеце, але не праймацца духам «гэтага съвету». Рэформы вядзе перад'усім Ватыканскі Сабор.

III. Абавязак эвангэлізацыі, місіі, апостальства: ня толькі трэба нам захаваць скарб веры і добра, які мы ад Хрыста атрымалі, але пашыраць яго ў съвеце. Дзеля таго трэба ўвайсьці у дыялёт са съветам.

(Заканчэнне на бач. 2)

З НАГОДЫ СУСЬВЕТНАГА САБОРУ

14-га верасьня, у съята праслаўленъня съв. Крыжка, урачыста распачалася трэцяя сесія II-га Ватыканскага Сабору. Ізноў вялізарная базыліка першавярхойнага Апостала зацьвіла фіялетамі, пурпурай ды іншымі колерамі дастойных іерархаў з усіх краінаў съвету, розных абрадаў, а нават і розных веравызначаньняў.

Тыя літургічныя зъмены, якія былі прынятые на ранейших сесіях Сабору, на пачатку гэтай сесіі былі зьдзейсненыя: на вачох усяго съвету Папа Павал VI саслужыў съв. Літургію ў рымскім абрадзе разам з 24-мі Айцамі Сабору. Гэты съяты абрад трываў каля паўтары гадзіны і адзначаўся прастатой, павагай і малітаўным настроем. Ён у шмат чым прыпамінаў саслужэнне, якое практыкуецца сярод каталікоў і праваслаўных хрысьціянаў бізантыйскага абраду.

Другі Ватыканскі Сабор паставіў сабе заданье — аднавіць дух Хрыста ў Царкве, абыяднаць падзеленых між сабой хрысьціян, прабудзіць рэлігійнае пачуцьцё на съвеце, спрычыніцца да таго, каб заўладалі справядлівасць і супакой.

Працы і натугі Сабору абымаюць патрэбы ўсяго сучаснага съвету, а таму і нашы беларускія. Хто-ж больш патрабуе справядлівых дачыненій да сябе, як ня нашая дарагая

РЭХА ПРЭСЫ АБ ПЕРШАЙ ЭНЦЫКЛІЦЫ

(Працяг зь 1 бач.)

З гэтым лучыща справа міру ў цэлым съвіце, каб съвет трапіў пагадзіцца, а не працеваў на сваю згубу.

*

Наагул прэса каталіцкая падкрэслівае моцную веру Паўла VI, яго поўную надзею і гарачую любоў Хрыста: папа жадае ўесь съвет пачягнуць да лучнасці ў веры, надзеі і любові. Папа Павал ідзе дарогай вытычанай праз Яна ХХIII.

Пратэстанты і праваслаўныя паказываюць некаторую рэзэрву ў Энцыкліцы аб Царкве. Кажуць, што папа Павал якбы крыху сумневаецца ў прапановах і не такі ясны як Ян, а ў дыялёгу занадта асьцярожны.

Камуністыя выказваюць задаваленіе, што Павал VI ня зрывае дыялёгу, але занепакоены тым, што папа асу́дзіў «атэістычны камунізм».

Беларусь? Ці-ж не яе жывое цела розныя чужынцы рвалі на кускі, калечылі і тапталі ў час розных ворнаў?

Каму-ж больш патрэба рэлігійнай еднасці, як ня нам беларусам? Супроць волі і пераконанія нашых прадзедаў нас дзялілі і злучалі, у наследак чаго астаўся ў нашых душах недавер адзін да другога. Бяда нам, асабліва на чужыне, калі і надалей мы астаёмся пры дробных спрэчках за абрад ці юрыдычны: — нам пагражае вялікая небясьпека рэлігійнай абыякавасці, затраты Хрыстовай веры, або раздарожжа сектанцкага раздробленія.

Папа, адчыняючы трэцюю сесію Сабору, горача вітаў абсерватараў-прадстаўнікоў розных веравызначаньняў, сярод якіх належали нашых беларускіх іерархаў ня было...

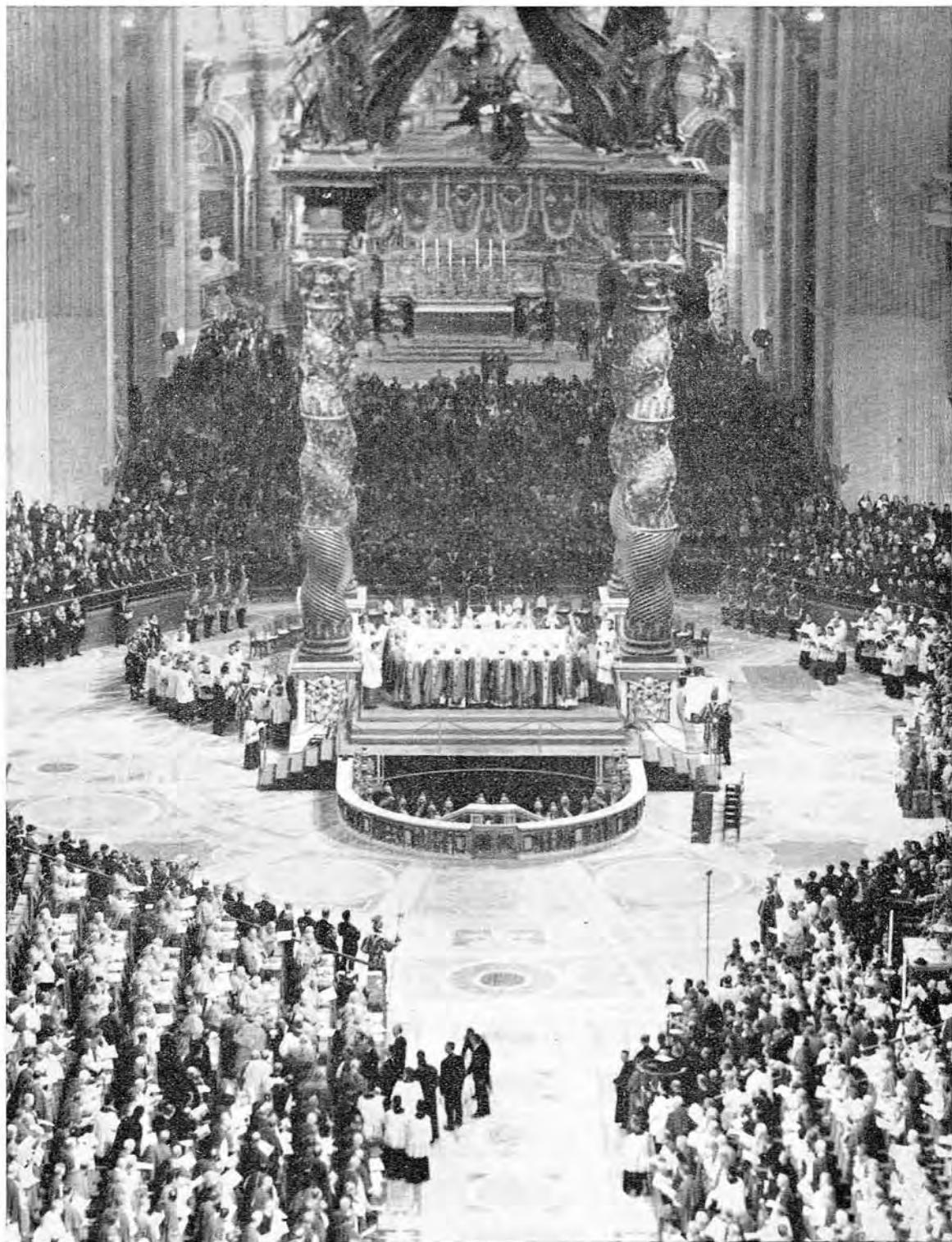
Мы пераконаныя, што нашыя съвецкія людзі як на Бацькаўшчыне, так і на чужыне, шчыра жадаюць царкоўнай еднасці. Было-б вялікім грэхам супроць Съв. Духа, супроць экуменічнай плыні нашых часоў, супроць патрэбы злучэння натугай у барацьбе з бязбожжам, калі-б з боку іерархіі і духавенства былі зробленыя адпаведныя крокі ў напрамку да той съятоў і вялікай ідэі, «каб усе былі адно».

На самym пачатку трэцяй — і магчыма апошняй — сесіі Ватыканскага Сабору звязртаемся з шчырай просьбай да ўсіх нашых братоў і сёстраў, каб помнілі ў сваіх малітвах адказную працу Сабору і яго ўдзельнікаў.

Жаданьнем Папы Паўла VI, выказаным у пісьме да Кардынала Тысэран, ёсьць, каб «такая незвычайная нагода, якой з'яўляеца Усяленскі Сабор, была перажытая ў нутраным засяродзіці, у нягаснучай палкасці духа, у пакорнай пабожнасці, з поўнай адданасцю Хрыстовай ідэі, з чуткай уважлівасцю да патрэбаў Царквы і съвету».

Спадзяёмся, што жаданьні Папы і нашая пакорная просьба дасягнуць людзей добрай волі і што гэты Сабор прыдбае шмат добра для Царквы і съвету.

† Ч а с л а ў С i п o v i c h
Апостальскі Візітатар для Беларусай
Тыт. Біскуп Марыя-мітанскі,

Саслужэнъне св. Літургіі у лацінскім обрадзе у дзень адчынен'ня Трэцяй Сесіі
Ватыканскага Сабору 14. IX. 1964

Папа Ян ХХІІІ і яго апошняя Энцыкліка

(ПРАЦЯГ)

ЧАСТКА I-ая

ПАРАДАК СЯРОД ЛЮДЗЕЙ

Кажнае грамадзтва мусіць прызнаваць той прыродны прынцып-правіла, што чалавек ёсьць Асона, якая мае належнае права і абавязкі. Маючы несъмяротную душу, чалавек карыстае з разуму і вольнай волі, — дык ніхто ня можа беспадстаўна адымашць ад яго ані правоў, ані абавязкаў. А мы хрысьціяне ведаем, што чалавек — створаны Богам і адкуплены Божым Сынам, мае яшчэ права і абавязкі надпрыродныя, як Божае дзіця.

ПРАВА

Найперш маемо права жыць-існаваць, гэта значыць, каб ніхто ня съмеў беспадстаўна нас крываці, і каб мы мелі з чаго жыць і каб былі абаспечаны на час хваробы, інваліднасці, страсыці, беспрацоўя, ці няшчасыця.

Так сама маемо маральнае і культурнае права — на добрае імя, на пашану, на вольнасць шукаць праўды, выказываць свае думкі, служыць грамадзтву ў адносінах культуры, мастацтва, інфармацыі. Права здабываць культуру, науку, прафесію. Права палітычнага жыцьця. Права, каб кожны мог здабываць і займашць адпаведнае сваёй здольнасці месца ў грамадзтве і ладзіць сваё жыцьцё вольна.

Права сумлення: кожны мае права служыць і хваліць Бога, як яму дыктуе сумленье — прыватна і публічна. Ніхто ня мае права забараніць, абмажкоўваць, высымейваць, ці прасьледаваць Божую службу: у абароне гэтага права апосталы аддалі ўсе свае сілы і сваё жыцьцё.

Права выбіраць стан жыцьця: асабістага і сямейнага. Закладываць сям'ю ці аставацца бязжэнным — ісці ў стан духоўны ці законны. Неразрывная сям'я — гэта першая цагліна ў будове грамадзтва. Дзеля таго трэба спэцыяльна рупіцца аб матар'яльнае і маральнае дабро сям'і. Бацькі маюць першае права жывіць і выхоўваць дзяцей.

Права вольнай ініцыятывы ў эканоміі і права на працу. З гэтым звязана — даваць адпаведныя ўмовы працы і жыцьця, здароўя цела і души і для поўнага раззвіцця падрастаючых. А для жанчын — права, згоднае з патрэбамі жонак і матаў.

Так-жа права адказнасці за эканомію краю. І асабліва права справядлівай платы за работу, каб чалавек мог пражыць і абыспечыць сябе і сям'ю на ўзроўні людзкіх патрэбаў — гэта ёсьць так званае права векавое-прыроднае.

З гэтага выплывае права ўласнасці сваёй прыватнай, адпаведнай працэнты з вытворчасці, каб людзі маглі, працуучы, раззвівацца эканамічна, культурна і духовна — асабіста і сямейна.

Чалавек мае прыроднае права вольна лу чыцца ў таварыствы, гуртавацца з другімі людзьмі — для абароны сваіх інтерэсаў, здароўя, культуры, рэлігіі, эканоміі і інш.

Права на эміграцыю і іміграцыю: перамяняць працу, шукаць працы ў другіх грамадах, ці палітычных установах. Значыць, прымус і тэрор, перагон зь месца, ці працы, пярэчыць прыроднаму праву вольнага чалавека.

Права палітычнага характару: вольнасць тварыць і належаць да сваіх (няшкодных для дзяржавы) партыяў. Права да юрыдычных прывілегіяў і ўстановаў і поўная роўнасць перад правам; права юрыдычнай аховы і абароны перад нападкамі і бяспраўем адміністрацыі, ці прыватных асобаў.

АБАВЯЗКІ

(Кажны лёгка чытае аў сваіх правох, але Энцыкліка далей гаворыць аў абавязках, якія цяжкаць над кожным чалавекам. Зъмест даём у парапразе).

Людзі маюць ня толькі права, але і абавязкі: калі маемо права жыць, дык маемо абавязак захаваць і раззвіваць жыцьцё. Калі маемо права волі і свабоды, дык маемо абавязак шанаваць права і свабоду другіх людзей. Калі-б хто бараніў сваю волю і права, а нарушаў чужую волю і права, ці належны парадак і строй у сям'і ці грамадзтве, такі чалавек быў-бы падобны таму, хто адною рукою будзе, а другою руйнует... Належыць уважаць чужое права, асобу чалавека, патрэбы другіх, асабліва слабейшых і разважна клапаціцца дзеля ўзаемнага і агульнага добра.

Сумеснае жыцьцё трэба ладзіць на праўдзе, справядлівасці, любові і свабодзе. Толькі для звязаю патрэбныя клеткі, загародкі, ланцугі і

пути. А людзі, што жывуць пад Божым Законам, павінны кіравацца розумам і сумленьнем: не тварыць таго, што самому ня міла, а прычыніца да грамадзкага добра і шчасця. Але нельга асягнуць поўнай праўды, справядлівасці і волі інакш, як толькі абапёршыся аб Божую праўду і справядлівасць і волю.

Нашая эпоха мае тры новыя зъявішчы:
1) работнік перастаў быць загнанай жывёлай, як было калісьці. Ён дамагаецца поўнага права —
ня толькі да справядлівай платы, але да культурнага і дастатковага жыцця і абяспечэння
сябе і сям'і, права так-жэ рэлігійнага, нацыянальнага і палітычнага.

2) Жанчына ўвайшла ў сацыяльнае жыццё:
яна дамагаецца поўнага права быць вольным чалавекам. Жанчына ведае сваю годнасць і роўнасць.

3) Новыя народы ўвайшли ў людзкую сям'ю:
яны дамагаюцца поўнае волі і роўнасці, хочуць
строіць сваю волю самі, незалежна ад націску

суседзяў, ці чужынцаў. Вольнасць і роўнасць мовы, сваіх звычаяў, рэлігіі і палітычнага ўкладу.

У людзей, што былі дасюль пад'ярэмы, падданымі, нявольнымі, цяпер зынкла пачуцьце нізкапаклонства, лісльтавасці, нясьмеласці і баязлівасці. Некаторыя народы, што тысячы гадоў праўбывалі ў падданстве, раптам дайшлі да поўнае волі — аж ім замуцілася ў галаве ад неспадзеванага шчасця!

І вось па ўсім съвеце прабегла думка і вестка,
што ўсе людзі сапраўды маюць права быць сабою, паводле прыроднага і Божага Закону, а дасюлешнія валадары мусяць новы парадак прынесьць і захоўваць.

А калі ў сумесным жыцці людзі ўзгодняць свае права і абавязкі, тады адносіны на съвеце ўложацца нармальна паводле праўды, справядлівасці, любові і свабоды. Але гэта магчыма толькі з Богам.

(Працяг в наступным нумары)

ФОНД РАЗБУДОВЫ

ШКОЛЫ СЬВ. КІРЫЛЫ ТУРАЎСКАГА ў ЛЁНДАНЕ

ГЭТЫМ ЗЪВЯРТАЕМСЯ ДА ЎСІХ СУРОДЗІЧАЎ З ГАРАЧАЙ ПРОСЬБАЙ
ДА ПАМАГЧЫ САБРАЦЬ ГРОШЫ НА РАЗБУДОВУ НАШАЙ БЕЛАРУСКАЙ
ШКОЛЫ ў ЛЁНДАНЕ.

МАЕМО УЖО ВОЛЬШ КАНДЫДАТАЎ ЧЫМ МЕСЦА, ДЗЕЛЯ ТАГО НЕ-
АВХОДНА ПРЫСТУПІЦЬ ЧЫМ ХУТЧЭЙ ДА ПАВУДОВЫ НОВАГА ДОМУ.

ПАТРЭБА НАМ САБРАЦЬ 30.000 АНГ. ФУНТАЎ. АДПАВЕДНЫ ПЛЯЦ
ДЛЯ ШКОЛЫ ў НАС УЖО ЁСЦЬ.

БРАТЫ! ВЯЛІКАЯ МЭТА ПЕРАД НАМИ: ДА ПАМАЖЭЦЕ!

Усе ахвяры просім прысылаць на адрес Кіраўніка школы:

Rev. J. Hermanovič, Marian House, Holden Avenue , London. N. 12, England.

† ЧЭСЛАЎ СІПОВІЧ

Бп. тыт. Марыямітанскі
Апостальскі Візытатар Беларусай

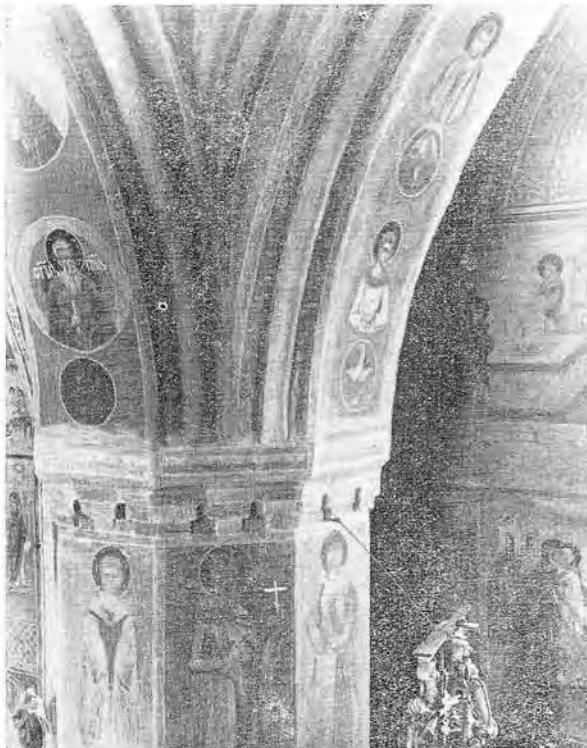
а. Леў Гарошка, Рэктар

а. Язэп Германовіч

а. Аляксандар Надсон

Аднаўленыне супрасльскіх фрэскаў

Аднай з вельмі сумных падзеяў ў культурнай галіне ў часе апошняй вайны было бязсэнсавае зьнішчэнне старой і надзвычай прыгожай Благавешчанскай царквы Супрасльскага манастыра. Гэты скарб пазнейшага сярэднявяковага беларускага мастацтва быў съведама ўзарваны дынамітам у 1944 г. нямецкімі акупа-

Супрасль—Даўнейшая царква: паліхромія на філяры

цынімі ўладамі, якія стараліся зьнішчыць ўсе съяды ненямецкай культуры на ўсходніх землях прылучаных да Трэйцяга Райху. Сама царква пацярпела найбольш ад вандальскага чыну, у тым часе як манаstryрская будынкі у барокавым стылю разам з брамаю з XVII-га стаг. захаваліся лепш.

З зьнішчэннем Благавешчанскай царквы ў Супраслі прарапаў яшчэ адзін рэдкі прыклад бізантыйска-гатыцкага будаўніцтва, якое так добра адлюстроўвае характар беларускай культуры. Пышны барокавы іканастас быў таксама зруйнаваны дашчэнту, але перадусім пацярпелі насьценныя фрэскі. Гэтыя фрэскі, якія ў прошлым былі няраз тандэтна рэстаўраваныя, замалёўваныя і нават пакрываныя пазнейшымі манумэнтамі у сумніўным смаку, — былі выдатнымі прыкладамі беларускага мастацтва з часоў залатой пары беларускай культуры ў XVI-тым стаг. Яны былі выкананыя недзе каля 1550 г. на загад ар-

хімандрыта Кімбара, праўдападобна мясцовымі мастакамі пад кіраўніцтвам сэрбскага майстра.

У катастрофе 1944 г. амаль усе фрэскі вонкавых сценаў, сярод якіх былі цудоўныя абразы з жыцця Icusa Хрыста (Народзіны, Стрэцянне, Прэабражэнне, зыход сцв. Духа), згінулі на заўсёды. На шчасльце, акупанты не паспелі да кончыць свайго дзела і пасля вайны асталіся цэлымі калённы падстrelных лукаў разам з фрэскамі, якія іх упрыгожвалі. Гэтыя фрэскі, разам з кускамі малюнкаў знайдзеных сярод руінаў, былі асыярожна знятые і перавезеныя у Працоўню Кансервациі Забыткаў пры Польскім Інстытуце Мастацтва ў Варшаве дзеля рэстаўрацыі. Астаўшыся разваліны былі, незразумела чаму, зрайчаныя з зямлёю польскімі ўладамі ў 1958 г., так што цяпер там не асталосі нічога, акрамя падвалінаў гістарычнай царквы.

Праца над рэстаўрацыяй фрэскаў пасунулася ўжо далёка наперад. Над ёй працуе група спэцыялістых пад кіраўніцтвам праф. Багдана Марконі. Тры амаль зусім непашкоджаныя фрэскі, якія прадстаўляюць розных святых, ужо адноўленыя і іх цяпер можна аглядаць у музеі ў

Хрыстос з Самаранкай

Беластоку. Уся рэстаўрацыя мае быць закончаная ў 1965 г. і тады адноўленыя фрэскі будуть перавезены ў Беласток.

Фрагмент

У часе рэстаўрацыі было сабрана шмат цікавых вестак аб паходжанні і тэхніцы старых супрасльскіх мастакоў. Пазнейшыя тандэтныя рэтуши былі ачышчаныя і выявілі пад сабою арыгінальныя творы. Пігменты і плястар былі падданы хімічнаму аналізу. Інфрачырвоныя і ультра-фіялетавыя фатаграфіі дапамаглі вылучыць мастацкія прыёмы маляроў. Ужо было ўстаноўлена, што існуюць паважныя розніцы

паміж мэтадам і стылем супрасльскіх мастакоў і літоўскіх (беларускіх) мастакоў, якія майвалі капліцы ў Кракаве, Любліне і Сандоміры. Ёсьць надзея, што хутка ўдасца ўстановіць, калі не асобаў, то прынамсі дакладнае паходжанне супрасльскіх мастакоў, чые астаўшыся творы так старанна цяпер аднаўляюцца, каб паказаць іх усёй ранейшай славе.

Г. П.

Руіны царквы з XVI стаг.

НЯЧЫСЬЦІК

Таму ўжо сто лет будзе,
Старые помніць то людзе;
Скажыць вам і Апанас:
Жыў, быў Мікіта у нас,
На самым канцы сяла:
Там яго хатка была.

Імеў жонку, як зъмяло. —
Чы цвярдзіла, чы п'яна,
Як ведзьма была яна,
Каб яе палярыж біў!
Ніхто яе не любіў! ..

Дзяцей ня меў, хоць жанат,
А быў бедзен — не багат!
Багацтва ён усяго:
Імеў вепра аднаго,
Да не спажыў і таго! ..
Ў-мясаед яго ня біў,
На прадаж кашуць карміў:
І так даждаўся паста.

Душаж Мікіты праста!
Ён у сяле усім сват,
Суседам дораг як брат:
Суседкі яго любілі. —
А, чым маглі тым дарылі.
І вот — так ён сабе тлеў:
Іван зрабіў, Іван з'еў!

Часам, праўда, і упіўся:
Да з нікім ён не сварыўся! ..
Толькож на бяду сваю:

Чуць было запеў пятух:
Яна ўжо із хаты шух!
Нуж да Жыда ў-карчму беч!
А хто панаўся наўстрэч:
Тут крыку поўна было!
Аж пра будзіла сяло ...

І муж пакою ня меў:
Ні ён выпіў, ні ён з'еў,
Ні праснуўся, ані спаў:
Штоб чорт ее не наслай!

Alexander Rypinski

Аляксандар Рыпінскі ў Лендане (1849 – 1859)

Ня можна сказаць, каб Аляксандар Рыпінскі быў вялікім паэтом. Для многіх ён ня быў наўрат добрым беларусам. Як бы там ня было, аднак займае пэўнае месца ў гісторыі беларускай літаратуры 19-га стаг. і ўжо дзеля гэтага заслужыў на нашую ўвагу.

Аляксандар Радван-Рыпінскі нарадзіўся ў Беласелцы на Віцебшчыне.¹ Паходзіў з старой беларускай шляхоцкай сям'і.² Асьвету атрымаў у Віцебску ў школе, дзе панаваў моцны польскі дух. Яшчэ будучы вучнем у 1827 ён пачаў пісаць вершы папольскую.

Ягонае дасканалае веданье беларускай мовы і зацікаўленыне жыцьцём і культурай беларускага сялянства паказваюць на тое, што аставаўся ў цеснай сувязі з сваім народам.

Падзеі 1830 г. захапілі Рыпінскага маладым чалавекам. Ён шчыра аддаўся «польскай» справе змагання супроты Масквы і служыў у паўстанчай арміі ў чыне паручніка. Пасля разгрому паўстанння Рыпінскі ўцёк заграніцу і пасяліўся на нейкі час у Парыжы, які тады быў сапраўднай другой бацькаўшчынай усіх славянаў. Мала ведама аб ягоным жыцьці ў гэтым горадзе, хіба толькі тое, што ў 1839 г. прачытаў там рад лекцыяў у польскім выгнанчым літаратурным гуртку аб Беларусі, ейнай культуры, а ў асаблівасці аб ейнай паэзіі і музыцы. Гэтыя лекцыі былі выданыя папольску ў 1840 г. пад загалоўкам «Бялорусь».³

У 1848 г. у Францыі выбухла паўстаннне, якое прывяло да стварэння Другой Рэспублікі і да зъмены ўрадавай палітыкі ў адносінах да выгнанцаў. Многія з гэтых апошніх павінны былі шукаць новага месца жыхарства. Вялікая Брытанія дала гасціну для 500 польскіх уцекаўчоў адразу пасля паўстанння 1830 г., дык цяпер вочы эмігрантаў з Парыжа з'явіліся ў бок гэтай краіны. Сярод іх быў і Аляксандар Рыпінскі. Дакладная абставіны ягонага прыездзу ў Англію няведамыя, але ўжо ў 1849 г. мы бачым яго ў Тотэнгам, які быў тады маленькім гарадком на паўночнай ускраіне Лёндану, а цяпер з'яўляецца прадмесцем гэтага гораду. Прыйменае паложаныне і блізкасць да сталіцы былі магчыма прычынаю таго, што ў палове 19-га стаг. у Тотэнгам было вельмі шмат школаў. Дзяля гэтага там было вялікае запатрабаваныне на настаўнікаў, асабліва дзеля навучання замежных моваў. Гэтую патрэбу маглі задаволіць эмігранты, многія з якіх мелі добрую асьвету і ўладалі некалькімі мовамі. Дык ня дзіва, што ў гэ-

тым часе мы знайходзім у Тотэнгам калёнію польскіх настаўнікаў, між якімі былі і беларусы. Сярод настаўнікаў быў таксама сьвятар С. Бжэзінскі у «установе Mr. Hill у Bruce Castle, Tottenham».⁴ Польскія і беларускія эмігранты атрымалі дазвол карыстацца з капліцы пры Бэльгійскай амбасадзе ў Лёндане, якая тады знайходзілася на London Road пры St. Georges Fields на паўднёвым беразе Тамізы. Айцец Бжэзінскі, які быў капэлянам польскай калёніі ў Лёндане, адправіў там першую Службу Божую на Сёмуху 1843 г.⁵ Няма сумліву, што Рыпінскі бываў там часта ў часе свайго жыцьця ў Лёндане.

Пасяліўшыся ў Тотэнгам, Рыпінскі знайшоў там працу у Eagle House School недалёка ад West Green. Гэтая школа была заложана ў 1841 г. і мела вельмі шмат чужынцаў сярод сваіх вучняў. Вось што кажа аб ей гісторык Тотэнгаму, Фредэрык Фіск: «Большасць вучняў ў інтарнаце былі сынамі чужынцаў з добрых сем'яў; многія з іх прыходзілі, ня ведаючы ніводнага слова паангельску».⁶ Закладчык і кіраунік школы Andrew Price наняў Рыпінскага як выкладчыка французскай мовы — якую гэты апошні ведаў вельмі добра, дзяякуючы свайму жыцьцю ў Парыжы, — і рысаванья.⁷

У 1851 г. Рыпінскі жыў у маленкім доміку на 3 Chances Row разам з сваім прыяцелем, Станіславам Руткоўскім, таксама выгнанцам. Ён тады рэкамэндаваўся, як «паручнік польскай арміі, цяпер мастак маляр, настаўнік францускай і нямецкай моваў і рысаванья».⁸

Жывучы ў Тотэнгам Рыпінскі пазнаёміўся з Юліушам Пшыемскім, выгнанцам як і ён і настаўнікам ў Гров Гауз Скул. Пшыемскі быў так-

¹ Krosnowski: „Almanach Historique“, Paris 1847, баč. 337.

² Рыпінскія, або Рпінскія, былі старажытнымі шляхоцкімі родамі з Віцебшчыны; адзін з продкаў Аляксандра, Багдан Рыпінскі, быў праваслаўным архіяпіскапам Полацкім, Віцебскім і Мсціслаўскім у 1570 г.

³ Białoń – Kilka słów o poezji prostego ludu tej naszej Polskiej prowincji, jego muzyce, śpiewie, tańcach etc., przez Alexandra Rypinskiego, członka Akademii Przemysłu, rolnictwa, rękoziei i handlu Francuskiego“, Paris 1840.

⁴ Annual General Report of the Friends of Poland, London 1842, баč. 23.

⁵ Annual General Report..., London 1843, баč. 25.

⁶ Fred Fisk: „A History of Tottenham“, II Series, London 18... , баč. 171.

⁷ Annual General Report..., London 1850, баč. 7; AGR 1857, баč. 19 & 22.

⁸ Гл. The Census List for Tottenham 1853, што знайходзіцца ў London Record Office.

сама крыху пастам і Рыпінскі прыводзіць некаторыя ягоныя вершы у прадмове да аднай з сваіх паэмаў папольську.

У 1855 г. знайходзім зацемку аб падатках, якія Рыпінскі павінен быў плаціць за дом і горад на 5 Grove Place, што знайходзіцца толькі пару крохаў ад школы. Відаць гэты дом быў ягонай собскасцю. Гадавая рэнтавая вартасць будынку была 20 фунтаў, што было нармальнай вартасцю добра гауна на прадмесці Лёндану ў тым часе.⁹ У сваім доме Рыпінскі залажыў невялікую друкарню, дзе выдаваў ня толькі свае творы, але таксама надрукаваў прынамсі адзін нумар гадавой справаздачы з дзейнасці Лёнданскага Таварыства Прыяцеляў Польшчы (1857 г.).

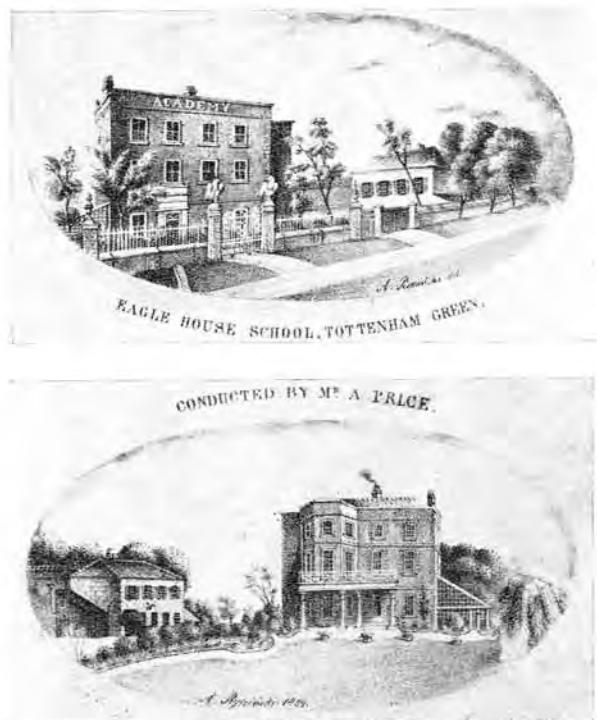
Літаратурная спадчына Рыпінскага ня ёсьць вялікай. Мы ўжо коратка ўспомнілі аб ягоных Парыскіх лекцыях. У Лёндане вышлі ў 1853 г. тры выданыні ягонай беларускай жартаўлівой паэмы «Нячысьцік». Паводле прызнаньня самога аўтара, ён улажыў гэты твор на Рычмандзкім узгорку, рамантычнай мясцовасці каля Лёндану. У трэцяе выданьне Рыпінскі ўвёў систэму націскаў дзеля аблігчэння правільнай вымовы пабеларуску. У паэме гаворыцца аб бедным селяніне Мікіце, які ў Вялікі Пост забіў съвіньню і нарабіў каўбасаў. Ён паслаў жонку па гарэлку, а сам таксама адлучыўся некуды на хвілінку. У часе іхнія адсутнасці прышоў чорт і ўкраў съвіньню і каўбасы. Жонка, прыйшоўшы і ўбачыўшы, што сталася, нападае на мужыка і жадае яму съмерці. Яе жаданьне заразжа спаўняецца. Мікіта падае мёртвым, а агонь нішчыць усю хату. Мараль паэмы (калі наагул тут ёсьць якая мараль): ніколі ня есьці каўбасаў у Вялікі Пост...

Мастацкая вартасць паэмы, якую аўтар называе «беларускай бальядай», ня ёсьць вялікая. Ейны зьмест ёсьць няцікавы і верш слабы. Трэба аднак зазначыць, што мова твору добрая і досьцічна чыстая, а зьмест поўны сымпатіі да селянства ў духу патэрналізму, які быў тады характэрным для некаторых колаў беларускай шляхты. Паводле Карскага, «Нячысьцік» — гэта спроба, ня вельмі ўдачная, аддаць дух народных забабонаў.¹⁰

Хоць Рыпінскі пісаў таксама і папольську, але гэтыя ягоныя творы ня маюць вялікай цікавасці. Галоўнай ягонай заслугай было тое, што стараўся культиваваць беларускую мову на чужынне, а таксама зьбіраў і распаўсюджваў весткі аб розных відах беларускай народнай творчасці. Ды і самі палякі ўважалі Рыпінскага за беларускага паэту.¹¹

Літаратура ня была адзінай галіной мастацкай дзейнасці, якой займаўся Рыпінскі. Ён быў

таксама энтузіястам фатаграфіі (якая была тады толькі ў сваіх пачатках) і нядрэнным мастаком-маліяром. Абодвы гэтыя зацікаўленыні ня былі бескарыснымі. У 1867 г.,магчыма дзеля падмацаваньня сваей ня вельмі вялікай настаўніцкай платы, ён рэкламуе сябе як прафэсіянальны: фатограф.¹² Наведама нічога, што-б магло даць нам паніцце аб дзейнасці Рыпінскага ў гэтай галіне, хаця вельмі магчыма, што некаторыя ілюстрацыі да збору ягоных паэзіяў былі зроблены ў ягонай студыі. Мы больш знаем аб мастацкіх здольнасцях Рыпінскага, у галіне рысаванья, бо да гэтага часу захаваліся гравюры з двух ягоных рысункаў, якія прадстаўляюць выгляд «акадэміі» Eagle House, дзе ён быў настаўнікам.

Пасля 1858 г. мы не знайходзім больш вестак аб Рыпінскім у Лёндане. Праўдападобна ён вярнуўся ў гэтым часе на бацькаўшчыну, дзе памёр ў 1860 г. Школа Eagle House, дзе ён быў настаўнікам, ужо даўно разбурана і на ейным месцы высіцца цяпер будынак Тотэнгамскага тэхнічнага каледжу. Дом Рыпінскага 5 Grove Place стаіць яшчэ і яго можна бачыць з боку

⁹ Гл. Rate Book for Tottenham 1855, што знайходзіцца ў Bruce Castle Museum, Tottenham.

¹⁰ E. Karski: „Geschichte der Weissrussischen Volksdichtung und Literatur“, Berlin—Leipzig 1926, ба. 125—126.

¹¹ S. Orgelbrand: „Encyklopedia Powszechna“, Т. XIII, Warszawa 1902, ба. 191.

¹² ARG 1857 in fine.

вуліцы High Street. У Тотэнгемскім музэю у Bruce Castle, у парку якога Рыпінскі напэўна часта гуляў, мы знаходзім яшчэ некалькі ўспамінаў аб ім: дэльце вышэйуспомненныя гравюры з ягоных аброзоў, а таксама пасьведчанье, упрыгожанае партрэтам каралевы Вікторы, выданае Рыпінскім аднаму з вучняў.

Рыпінскі быў вельмі срэга асуджаны гісторыкамі беларускай літаратуры за палянафільства, «рэакцыйнасць» і «недэмакратычнасць». Некаторыя нават сцьвярджалі, што ён чыста выпадкова называўся беларускім паэтам.¹³ Асабліва яму закідаецца, што ён называў беларускую мову дыялектам, а Беларусь — правінцыяй Польшчы. Было-б аднак няправільным закідаць Рыпінскаму палянафільства на гэтай аснове. З ягоных твораў, асабліва ў польскай мове, відаць, што Рыпінскі ўжываваў назову «Польшча» не ў этнічным сэнсе, але ў сэнсе «речпаспалітай». У вельмі падобны спосаб сяньня Вялікая Брытанія зъяўляецца «речпаспалітай» ангельскага, шкоцкага і валійскага народаў. Адносна-ж слова «дыялект», дык у прошлым ён вельмі часта ўжываваўся як сынонім слова «мова» (напр. славянскі дыялект). Сам Рыпінскі у адным месцы гаворыць аб «рускім і польскім простых дыялектах». Ен аднак без сумніву лічыў літоўцаў, украінцаў і беларусаў за асобныя народы, злучаныя з паялякамі ў аднай речпаспалітай з супольным змаганьнем супрощы маскоўскага акупанта.

Калі ідзе аб ягоную «рэакцыйнасць», дык варта памятаць слова паэты ў прадмове да ангельскага выданья аднаго ягонага твору:

«Перакананьне, якое паступова распаўсюдзілася і апошнім часам запусыціла карані сярод цывілізаваных народаў, што толькі нацыянальныя багацьці ёсьць годныя працы і часу сучаснага пісьменніка і што толькі там ён павінен шукаць натхненіння і ідэяў, змусіла мяне напісаць гэты твор. Гэтай думкай я кіраваўся ў маеі цяперашній і прошлай творчасці і я чэрпаў мае ідэі з поля нашага простага люду, так багата засенага паэтычнымі і нацыянальнымі кветкамі. Так як у палітыцы сяньня народныя масы ўважаюцца адзінай праўдзівай і моцнай асновай урадаў і мерай існаваньня незалежных нацыяў, таксама і ў літаратуры нацыянальнымі могуць сяньня ўважацца толькі тыя творы, якія былі ўзятые з жыцця гэтих масаў, з глыбіні іхніх сэрцаў. Маячу гэта на ўвесь... у маеі паэзіі не знайдзеца ніводнага месца, дзе-б я ня выкарыстаў якой жывой пагаворкі, ці не запазычыў некай думкі, з вуснаў нашага пачцівага сялянства, якое жыве на нашай польскай зямлі і гаворыць рознымі дыялектамі. Толькі такую паэзію лічу нацыянальнай... Усякая іншая паэзія ня дойдзе да сэрца народа!»¹⁴

Ды нават памінаючы ўсё вышэй сказанае, было-б несправядліва судзіць Рыпінскага і іншых сучасных яму «палянафілаў» паводле нормаў нашага часу. Нават сяньня ёсьць сярод беларусаў німала адукаваных адзінак, якія праўляюць палянафільскія ці маскавіфільскія нахілы. У часе, калі жыў Рыпінскі, беларускае нацыянальнае адраджэнне было толькі ў сваіх пачатках і брутальная палітыка русыфікацыі, якую праводзіў маскоўскі царскі урад на Беларусі, была ў поўным разгоне. Дзеля гэтага мы не павінны дзівіцца з тых прадстаўнікоў беларускай шляхты, якія ў тым часе глядзелі на Польшчу, як на натуральнага саюзьніка ў змаганьні супрощы Масквы. Ня гледзячы на ўсе свае недахопы, Рыпінскі быў далёка больш дадатнай фігурай з беларускага пункту гледжаньня, чым, скажам, Сымон Палацкі ці Адам Міцкевіч: ён прынамся ня цураўся сваей роднай мовы. На чалавека, які быў толькі прыпадковым беларусам, Рыпінскі выказаў зяздіўляючыя знаёмства і сталае зацікаўленыне культурай і мовай беларускага народа. Ен ня меў, здаецца, ніякіх ілюзій адносна сваіх паэтычных здольнасцяў, аднак у апошнім ведамым нам ягоным вершыку адчуваецца іскра нацыянальнай гордасці:

Ты-ж сам, суседзька, хацеў,
Што-б і я табе запеў;

Ну, я табе і пяю, —
Прымі песенку маю.

Можа гэта ня песьнь? каша?
Ды ўсёжтакі свая, наша!¹⁵

Да дадатнай стараны ягонай дзейнасці трэба безумоўна залічыць тое, што Рыпінскі, жывучы ў Парыжы і Лёндане, першы пачаў распаўсюджваць на Захадзе весткі аб Беларусі, яе мове і культуры. Хоць гэтая праца ў сваім часе не дала вялікіх вынікаў, тым ня менш яна мае сваё значэнне. Для беларусаў, якія сяньня жывуць на выгнанні, асоба і дзейнасць Рыпінскага прадстаўляюць немалую цікавасць і таму яны павінны аднесціся да яго з зразуменінем і сімпатіяй, на якія ён заслужыў.

¹³ С. Майхровіч: «Нарысы Беларускай Літаратуры XIX стагоддзя», Менск 1957, бач. 67; М. Гарэцкі: «Гісторыя Беларускай Літаратуры», Вільня 1921, бач. 69.

¹⁴ Гл. заўгары і выяснянены аўтара (паангельску) ў: „The Sergeant Philosopher — a Legend“, translated by H. Daniels, London 1856, бач. 43—44. Арыгінал паэмы (папольскі) быў выданы аўтарам ў Лёндане ў 1853 г.

¹⁵ Гэты вершык Рыпінскі напісаў у альбом А. Дарэўскому-Вярызе у 1860 г. Гл. М. Гарэцкі: «Хрестаматыя Беларускай Літаратуры», Вільня, бач. 102.

Г. Піхура

14-ты Кангрес «Царква ў Патрэбе»

Ад 31 ліпеня да 4 жніўня адбываўся у Кенігштайн ў Нямеччыне, чатырнаццаты Кангрэс, называны «Царква ў Патрэбе» (Kirche in Not). Програма да-кладаў і дыскусіяў была агульная тэма: «Суіснаванье з камунізмам». Былі прачытаныя наступныя даклады:

1) Dr. Karol Hahn: Сьвет паслья Энцыклікі „Расем in terris“.

2) Prof. Dr. S. A. Wetter: «Мірнае суіснаванье па-водле камуністычнага пагляду».

3) Айцец Ян Хрызастом: «Суіснаванье рэлігіі і камунізму — на цярністым шляху праваслаўнае расейскае Царквы ад 1917 г.».

4) Д-р Ян Грынёх: «Цярністы шлях уніяцкае ўсходніяе Царквы ад 1917 г.».

5) Д-р Казімір Ручс: «Мірнае суіснаванье і долія лацінскае Царквы ў Савецкім Саюзе».

6) Мгр. Д-р Язэп Загон: «Царква ў Мадзяршчыне».

7) Д-р Ян Вангвэн: «Цярністы шлях Царквы ў Кітаі».

8) Вільгельм Крээфтміер: «Рабочнікі Лацінскай Амерыкі і камунізм».

9) Айцец Ян Гіоргіянні: «Камунізм у Італіі».

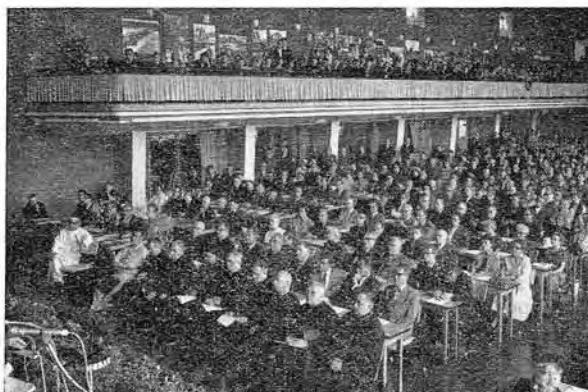
Канцлер Адэнаўэр, якога даклад такжы быў праду-гледжаны ў праограме, дзеля хваробы ня прыбыў на Кангрэс. Замест яго прачытаў даклад ведамы айцец Вэрэнфриед Ван Страатэн.

Ня ўсе даклады былі прыгатаваныя беззакідна. Аднак усе яны выказалі наглядна, што ад съмерці Сталіна — так у Савецкім Саюзе, як і ў сатэліцкіх краінах — трывае і ўсьцяж узмачняеца рэлігійны прасьлед. Тому аб нейкай згодзе рэлігіі і камунізму (коэгзыстэнцыі) ня можа быць нават і гутаркі. Для камуністаў суіснаванье — гэта толькі часовы мэ-тад прыязных слоў да варожых плянаў.

Ня раз такжы ўспаміналася ў дакладах, асабліва ў дакладзе а. д-р Грынёха аб прасьледзе рэлігіі ў Беларусі і Украіне. Там сапраўды сілы пекла ро-бяць усёмагчымае, каб зачыніць апошнія съя-тыні, каб не дапусціць моладзь да пазнаньня Бога.

У Кангрэсе прыймала удзел каля 700 чалавек ад 29 розных нацый. Сярод рэзалюцыяў варта звяза-нуць увагу на наступныя:

У апошніх гадох палажэнне хрысьціянства ў краінах дамінуючага камунізму не палепшылася, а наадварот, у некаторых пагоршала, як гэта съцвер-джана ў дакладах.

Таму Кангрэс прыпамінае ўсім, каб ня былі аб-манутыя г. назв. мірнай коэгзыстэнцыі, якая сянь-ня на парадку дня. Камунізм заклікае да мірнай ко-эгзыстэнцыі ня дзеля таго, каб чесна жыць адзін з другім, але як новы спосаб, каб зынішчыць Цар-кву і наагул веру.

Камунізм у сваей сутнасці — бязбожны і таму ня можа зжыцца з хрысьціянствам.

*

На Кангрэсе было 20 чалавек беларусаў, у тым ліку і хлопцы лёнданскага Беларускага Інтэрна-ту Сьв. Кірылы Тураўскага.

У праограму Кангрэсу ўваходзілі таксама фальк-лёрныя выступы, урачыстыя набажэнствы за пра-сыльданыя народы.

Усюды беларуская група брала дзейны ўдзел, а наша моладзь атрымала на міжнароднай арене за-служаныя вонглескі. Беларускія духавенства рэпрэ-зентавалі: Яго Даст. Біскуп Ч. Сіповіч, пралат Ула-дышлаў Салавей, а. Леў Гарошка, а дзекан М. Ма-скалік і сэмінарист Роберт Патры-Тамушанскі.

Трэба ўспомніць аб мілым спатканыні нашай гру-пы з пралатам Кіндэрманн, арганізатарам Кангрэ-су і з а. Мітнахт, рэдактарам часопісу „Der christliche Orient“, добрым прыяцелям беларусаў.

Душой беларускай групы быў а. пралат Салавей і яму тут належыцца щырая падзяка.

Прысутны 3.

Весткі з Рыму і са съвету

ВАТЫКАН: Павал VI ў Орвіето. 11 жніўня Павал VI, сеўшы ў гэлікоптэр, паляцеў у гор. Орвіето: гэта старадаўны горад некалькі сот кілям. на поўнач ад Рыму. Там 700 гадоў таму папа Урбан IV ўстанавіў сьвята Божага Цела 11 жніўня 1264 г. Там тады прафывалі вялікія грамады: пажожнага народу. З Урбанам IV прыбылі туды слэўныя вучоныя тэалёгі, Сьв. Тамаш з Аквіну і Сьв. Бонавэнтура. Сьв. Тамаш укладаў там набажэнства і гімны да Найсьвяцейшага Сакраманту.

Папа Павал VI адправіў урачыстасце набажэнстваў чесьць Найсьв. Сакраманту (Святых Дароў) і сказаў пропаведзь. Народ з радасцю вітаў Рымскага Папу, а мэр гораду прыслалі спэцыяльныя памяткі: дыск як падарак. Характэрна, што мэр гор. — камуністы.

Этая першыя выпадак, што папа лётаў гэлікоптарам: дасюль ніводзін папа гэлікоптарам лётаць ня адважыўся.

*

КАСТЕЛЬГАНДОЛЬФО — Папская летняя вілья — кілям, ад Рыму. Там ёсьць прыгожая сьвятыня, летняя рэзыдэнцыя, гарод і парк, обсэrvаторыя і невялікая гаспадарка, а ў ёй расовыя каровы і куры. Недалёка цудоўна прыгожае возера Альбано.

Туды Рымскія папы пераїжджаюць падчас гарача лета на некалькі тыдняў адпачынку. Аднак поўнага адпачынку не даюць ім пілігримы, якія наїжджаюць у Рым, бо ўжо ўвайшло ў звычай, як кажуць, немагчыма, каб хто «быў у Рыме, а Рымскага папу ня бачыў», дык летам звязтараюць у Кастэльгандольфо і становяцца на плошчы — чаекаюць, каб папа даў ім з свайго балькону бағаслаўстві.

І вось сёлета здарыўся сам у сабе малаважны, але дасюль нябываўны факт, што камуністычная дырэкцыя партыі выдала камунікат з падзякай Рымскаму папе Паўлу VI за яго адзыў з нагоды съмерці Пальміро Толіятті.

А было так: падчас апошніх хваробы Толіятті, які доўгія гады быў верхаводам камуністычнай партыі Італіі, якая вельмі заўзята змагалася з Царквой, Павал VI падчас набажэнстваў прызываў вернікаў маліца за гэтага атэіста. Таксама пасъля ягонаі съмерці папа заклікаў вернікаў маліца за душу вялікага ворага хрысьціянства...

Этая ўсё выклікала зьдзіўленыне на съвеце, ці тым фактам малітвы (15, VII у Кастэльгандольфо) папа не нарушыў царкоўнага права?

Трэба адзначыць, што набажэнства публічна за атэіста ніхто не адпраўляў і ў пахаронах атэістычных духавенства ня мяшалася, але маліца прыват-

на можна кожнаму, а навет належыць. А Толіятті быў чалавекам ахрышчаным — на нашасціе апостатам, значыць, за такога тым пільней трэба маліца, каб Бог быў яму міласцівым.

*

НІГЕР — рэспубліка ў Афрыцы — па рэчы Нігер мае 3 мільёны жыхароў, пераважна музулманаў. Тут каталіцкая місія мае досьць добры грунт, хоць ёсьць значная перавага музулманаў і прэзыдэнт музулманін. 2. VII. 64 г. каталіцкая місія закладала вугольны камень пад будову катэдры ў гор. Ніямэй. На урачыстасці прэзыдаваў Апостальскі Дэлегат Монсіньёр Маур, зъехалася некалькі біскупоў з суседзкіх рэспублік. Быў прысутны прэзыдэнт рэспублікі Дыёры Гаманіз міністрамі музулманамі. Такім способам стварыўся прадзіў «дышлёт» — паразуменыне з другімі рэлігіямі. Біскуп Нігеру Бэрліер сказаў у прамове: «Прысутнасць музулманаў паказвае нам, што съвецкая дзяржава не павінна адказывацца ад Бога, ні змагацца з Богам, але шанаваць сумленыне і рэлігінае перакананыне, а тэта і ёсьць у Нігеры». Нядайна музулмане закладалі свой мечэт і каталікі прыходзілі на іхнае сьвятыні: цяпер каталікі закладалі свою сьвятыню і сабраўліся, як браты, шануючы адны другіх, музулмане.

Біскуп Бэрліер цытаваў Коран (сурата 2-ая, верш 172):

«Справядлівасць ня ёсьць толькі тое, што кіруе свой твар на ўсход ці на захад. Але рэлігія палляе на веры ў Бога — ў Альляха, каб тварыць з любові да Бога належнае бліжняму, сиротам, пакорным, падарожным, бедным... каб даваць успамогу, выконваць забавязаныне і быць цярплівым ува ўсіх супраціўнасцях».

Старшы духоўны музулманаў (імам) сказаў: «Вось 34 гады як прыбылі да нас айцы і мы ня маем нічога супраць іх: яны шануюць нашыя перакананыні, а мы іхнія. Нашыя дарогі розныя, але хто ілзе сваёй да канца, даходзіць да Бога. Усхвалім Бога, які жадаў, каб мы былі тут злучаныя сягоныня, каб Ен утрымаў паміж намі добрую лучнасць. А тым, якія нас сяняння сюды запрасілі, жадаю, каб Бог ім памог у пачатай працы! Тыя, што любяць Бога, любяць адны другіх...»

Прэзыдэнт Рэспублікі Гамані Дыёёр сказаў у прамове:

Кatalіцкая Царква ў паходным маршу ня будзе на дзесяткі год, але на вякі, і яна фундуе свае будсёлі на нігерскай зямлі — катадральны сабор — як раз у тым часе, калі мы закладаем фундамант — першыя камені нашай будоўлі нацыянальнай, дык мы ня сумневаемся, што гэта ёсьць акт веры ў прышласць Нацый».

З БЕЛАРУСКАГА ЖЫЦЬЦЯ

Англія

КУРС УСХОДНІХ СТУДЫЯЎ У ЛІВАРПУЛЬ

У выніку вялікага посьпеху «уік-энду» ўсходніх студыяў у Манчэстар у красавіку г. г. (гл. папярэдні нумар Б. Ш.), а А. Надсон быў запрошаны пра весяці падобны курс у Ліварпуль. Курс адбыўся 25-26 ліпеня г. г. Айцец Надсон прачытаў 5 дакладаў: «Візантыйская Літургія», «Месца ўсходніх абрадаў у сьв. Царкве», «Усходняя духовасць», «Праваслаўныя цэрквы» і «Паложанье Царквы у СССР». Акрамя гэтага ён адслужыў дзве сьв. Лі-

Удзельнікі калёні

тургіі для ўдзельнікаў, у часе якіх амаль усе прыступалі да сьв. Прычастыя. Сярод вялікай колькасці ўдзельнікаў можна было заўважыць групу старых знаёмых з Манчэстар, якія бралі ўдзел у папярэдній канфэрэнцыі і цяпер прыехалі сюды, каб папоўніць свае веды аб усходнім Хрысціянстве. Ангельская каталіцкая нацыянальная і мясцовая прэса дала шырокі разголосак канфэрэнцыі, замішчаючы аб ёй вялікія артыкулы і фатаграфіі.

ЛЕТНЯЯ КАЛЁНІЯ ДЛЯ БЕЛАРУСКІХ ДЗЯЦЕЙ У ЛЁНДАНЕ

Толькі пасьпелі вучні школы сьв. Кірылы выехаць на канікулы ў Нямеччыну, як школьнны будынак пачаў зноў напаўняцца дзяцемі, гэтым разам у большасці дзяўчатамі, якія прыехалі сюды на летнюю калёнію. Калёнія гэтая была зарганізаваная супольным высілкам кіраўніцтва Школы сьв. Кірылы і Брадфордзкага Аддзелу ЗБВВ пры гравшовай дапамозе Галоўнай Управы ЗБВВ. Яна трывала ад 2-га да 9-га жніўня. Бальшыня дзяцей была з Брадфорду, але былі таксама дзяўчаты з Ковантры і Лёндану ды ваколіцаў.

Восем дзён правялі дзеці разам у беларускай атмасфэры. Яны зьведвалі Лёндан: кармілі галубоў

на Трафальгар Сквэр, бачылі зъмену гвардыі пры каралеўскім палацы, былі ў Парляманце, аглядалі эгіпскія муміі ў Брытанскім музеі, захапляліся сінім чыстым небам у... плянэтары... Ды ці-ж можна апісаць усе чуды, якія яны тут пабачылі?

Гарод пры школе сьв. Кірылы і Мар'ян Гаўз вабіў на меныш, чым сам Лёндан. Тут можна было пагуляць у валейбол ці ў крокет, узльесьці у хату на дрэве, паласавацца малінкамі, ці проста паляжаць на траве на сонцы. А што ўжо казаць аб каўбасках, бульбе і іншых смачных рэчах, якія дзеці самі пяклі на агні на свежым паветры!

Ды ня толькі гулялі дзеці. З гутарак, якія з імі меў а. А. Надсон, яны даведаліся шмат новага аб Беларусі і аб беларускіх забытках у Лёндане. Яны пачулі аб Яне з Літвы, які ў канцы 15-га стаг. заляжыў друкарню ў Лёндане; аб паяце Аляксандру Рылінскім, які ў прошлым стагодзьдзі жыў і працаў у Тотэнгам, зусім блізка ад сянышніх школы сьв. Кірылы; аб скульптуры беларускага мастака М. Наўмовіча ў лёнданскай французскай царкве. Даведаліся яны таксама і аб жыцці цяперашняй беларускай эміграцыі ў гэтым горадзе: аб ЗБВВ, Беларускім Доме, Мар'ян Гаўз, Школе сьв. Кірылы.

Кожны дзень дзеці пачыналі і канчалі супольнай малітвой пабеларуску, а ў наядзелі яны былі прысутныя на сьв. Літургіі ў царкве сьв. Пятра і Паўла ў Мар'ян Гаўз.

Размова з гвардзейцам у Лёндаскім замку

На заканчэнне калёніі, у суботу 8-га жніўня вечарам дзеці зарганізавалі вогнішча, на якое запрасілі лёнданскіх беларусаў. Найбольшым посьпехам цешыўся выступ дзяўчат з Брадфорду, якія, у нацыянальных строях, выканалі некалькі беларускіх танцаў, між імі Лявоніху і Крыжачок. Далей пайшлі песьні, жарты і нават скокі цераз агонь... Вогнішча засяягнулася да познай ночы.

Час ляцеў хутка і дзеци не аглянуліся, як ужо трэба было зьбірацца ехаць дамоў. Выяжджалі яны добра адпачыўшы і адначасова пабагацеўшы духоўна. Усе яны моцна пастанавілі спаткацца ізноў на калёніі летам наступнага году.

Асаблівая падзяка належыцца спадарыні Г. Міхалюку, гаспадыні калёніі, і спадарству Бутам, без самаахвярнай працы якіх калёнія ніколі не магла быць тога вялікага посьпеху, якім яна можа пахваляцца.

ПАЧАТАК НАВУЧАЛЬНАГА ГОДУ У ШКОЛЕ СЬВ. КІРЫЛЫ

Ужо ў нядзелю 30-га жніўня Школа сьв. Кірылы пачала напаўніцца вучнямі, якія вярталіся з канікулаў, каб зноў брацца за працу. Першыя прыехалі хлопцы з заграніцы, да якіх у працягу наступных дзён далучыліся сябры з Англіі. Большасць іх — гэта старыя знаёмыя, некаторыя з якіх пачынаюць ўжо свой чацверты год у Школе сьв. Кірылы. Між імі можна было таксама бачыць некалькі новых твараў, крыху разгубленых незнамасцю абставінай новага жыцця...

У нядзелю 6-га верасьня Дастойны Уладыка Часлаў Сіповіч, які завітаў нечакана на кароткі побыт у Лёндан, у саслужэнні з а. а. Л. Гарошкам і А. Надсонам, адслужыў урачыстую сьв. Літургію на

пачатак новага школьнага году. Узяўшы за тэму казаньня словы Хрыста: «Пусьціце дзяцей і неперашкаджайце ім прыходзіць да Мяне» (Мт. 19, 14), дастойны Уладыка сказаў, што дзеци павінны ста-

рацца захаваць тую чысьціню душы, каб быць заўсёды годнымі жыць у еднасці з Богам. Ён пажадаў вучням, каб у новым школьнім годзе ня толькі вырасці большыя, але таксама паразумнелі і ўзбагацілі духову на славу Богу і на радасць бацьком і настаўнікам.

З пісьмаў ў Рэдакцыю

ДА РЭДАКЦЫИ «БОЖЫМ ШЛЯХАМ»

Перасылаю на Вашу рэдакцыю вось гэты артыкул, як адказ паставленага пытаньня Праваслаўным Беларусам у Вашым часапісе. Я ня супраць, каб і Вы яго надрукавалі ў сваім часапісе і напісалі на яго свой артыкул. Дазвалляюцца скарачэнні і патраўкі.

Адначасна паведамляю Вас, што 1 верасьня 1964 г. буду я мець новае месца свайго жыхарства. Таму працу перасылаць Ваш часапіс на ніжэй паданы адрес (часова) аж надашлю Вам сталы адрес ужо з Кліўлендам. Чамусьці Вашыя часапісы прыходзілі да мяне з Рыму, а ня з Лёндану,

Прывітаньне

А. АСІПОВІЧ
3517 W. 25th Str.
Cleveland 9, U.S.A.

*

АД РЭДАКЦЫИ: Вельмі дзякуем за артыкул і за Ваш ветлівы ліст: нас толькі дзвівіць, чаму Рэдакцыя ня прыслала нам цэлага часапісу «Сіла Веры»? Вы-

бачце, што ня можам друкаваць Вашага прысланага артыкулу, у якім вылічаныя гістарычныя і сучасныя каталіцкія грахі: нам толькі астaeцца — біцца ў грудзі разам з публіканам-мыхтарам і гаварыць: «Божа, будзь міласцівы нам грэшным». Наагул мы адказаўшы ад усякай палемікі, каб не зблытаўшыся больш беларускіх спрэчак.

У прысланым праці Вас час. «Родные Перезвоны» асуджаюць папу Яна ХХIII-га за тое, што прыняў бязбожніка Аджубея... Да пытаньня ў н. 84 «Божым Шляхам» дабаўляем пытаньне: ці Рэдакцыя «Сіла Веры» разам з гэтым часапісам можа асуздзіць Самога Хрыста, што хадзіў у госьці да Фарызэя, які ня даў і вады Яму на ногі?

Гэты-ж Фарызэй належыў да грамады тых, што асуздзілі Хрыста на смерць. Значыць, «памылка» папы Яна ня была такой ганебнай, а ўвесе съвет называе яго «Добрым Янам».

І ў прысланым Вашым артыкуле з час. «Сіла Веры» рымскі папа названы два разы «Антыхрыстам». Ізноў ставім пытаньне: Што Вы скажаце аб tym, што Усяленскі Патрыарх спэцыяльна прыляцеў у Ерусалім, каб спаткацца з такім «Антыхрыстам» і абодвы кінуліся сабе ў абоймы — цалавацца — на вачах прысутнага духовенства Праваслаўнага і Каталіцкага і на вачах (праз тэлевізію) ўсяго съвету?

І немагчыма сказаць, што гэта была памылка аднаго Съяцейшага Патрыарха, бо хутка былі з візытам у папы Паўла VI-га Патрыарх Ерузалімскі Праваслаўны і Патрыарх Армянскі.

З гэтых разважаньняў мы прыйшли да думкі, што сапраўды «пара перарваць запозыненія спрэчкі паміж праваслаўнымі і каталікамі! Рэдактар «Б. Шл.» мог-бы паказаць няшчасны прыклад вёскі ў Слонімскім павеце, дзе беларусы каталікі — падчас перамены ўладаў — скаржылі праваслаўных польскай паліцыі, а правасл. скаржылі бальшавіком каталікоў... і так вынішчылі ўсю вёску! На іронію лёсу вёска называлася *Мілаване*.

Група рабілі-бы каталікі, каб стараліся «пераманіць», як кажа «Сіла Веры», праваслаўных. Мы са мі гэта асуджаем і заклікаем да рэлігійнай развагі,

да згоды нацыянальнай, да адбудовы нашай нынешнай Бацькаўшчыны!!

*

Адносна рэлігіі мы ўважаем, што кожны чалавек павінен верыць паводле сумлення: перамяніць рэлігію трэба толькі тады, калі пазнае, што ягоная была непраўдзівай. Аднак грэх быў-бы прыймаць іншую рэлігію дзеля якіх рахункаў матар'яльных, ці каб дастаць развод, або пазбыцца абавязку споведзі і інш. Каб пазнаць праўду, трэба маліца, раздзіцца паважных людзей і дзеіць разважна — без паспеху, бяз нэрваў, без заўзятасці або злосці: ідзець аб тое, каб дагадзіць Богу, ані сабе ці людзям.

РАЗМОВА ЗМАЦІ

Я усё шукаю матынку магілу
І не могу знайсці пасъля вайны.
Дзе бэз буяў і крыж стаяў пахілы,
Сівыя адцвітаюць палыны.

На могільніку — бомбавыя ямы,
На соснах — абламаныя сукі,
Крышилі іх і «юнкерсы» і «рамы»,
І ў чорных павуках штурмавікі.

Цяпер спакой і ціша на пагосціце,
У добрую асеннюю пару
Прыходжу я сюды, нібыта ў госьці,
І да зэмляркання з маці гавару.

Яна у памяці маёй жыве заўсёды,
Яна — ў крыві, у сэрцы і ў душы,
Здаецца, съцеле лён у непагоду,
То месіць хлеб на досвітку ў дзякы,

То абувае лапці на узмежску,
То ціхенька ўздыхае па начах,
І радасці, і гора, і усмешкы
Я пазнаю ў захуранных вачах.

Яна мяне люляла і лячыла,
Зьбірала зёлкі, травы і кару,

Яна мяне з маленства навучыла
Так гаварыць, як сёньня гавару.

Такою ў памяці і асталася маці,
Калі ішла сцяжынкай за сяло,
Калі зъбірала збожжа да зярніці,
Каб кожнае сцяблінкай узышило.

Напэўна, ў жыце, што шуміць сягоньня
І зіхачіць іскрынкамі расы,
Згінаюцца, калышуцца, гамоняць
З яе зярніят жывыя каласы.

Ты чуеш, маці, вось твае унукі,
З маленства ім цябе недастае.
Здаецца мне, што ў іх такія руки
І валасы, і вочы, як твае.

Тваім унукам съвет увесе адкрытыи,
І сняцца ім сягоньня нездарма
Далёкія блакітныя арбіты.
Жыцьцё ідзе.

Жыцьцю канца няма.

Сяргей Грахоўскі

«Полымя», № 7,
Ліпень, 1964.

ЗВАРОТ ДА ПАВАЖАНЫХ ЧЫТАЧОЎ

РЭДАКЦЫЯ ветліва прыпамінае ДАРАГІМ ЧЫТАЧАМ, што першыя 2-3 нумары «БОЖЫМ ШЛЯХАМ» былі высыланыя як рэкламныя. Аднак значная частка нашых СУРОДЗІЧАЎ дабраахвотна прыслала аплату, зашто вельмі дзякуем!

Далей просім уважаць наступныя нумары «Божым Шляхам» як платныя і ласкова высылаць нам падпісную плату.

Грошы просім высылаць або на адрес РЭДАКЦЫІ, або на адресы нашых КАЛЬПАРТЭРАЎ, як пададзена на вокладцы часапісу. — Хто высылае грошы ў лістох, ведама, крыху рызыкуе, але ангельская почта акуратна аддае лісты цэлія і наагул грошы тут не прападаюць.

Чытачы, якія перасыпалі нам свае заўвагі, просьбы ці жаданыні, маглі заўважыць, што Рэдакцыя ахвотна прыймае да сэрца іх патробы і стараецца ўсё выкананаць паводле магчымасці. За добрае слова і помач шчыра дзякуем! Мусімо адзначыць, што ў палітычныя спрэчкі мяшаница ня будзе, на лаянкі не адказваєм і артыкулаў палемічных прыймаць ня можам.

Жадаем упэўніць Чытачоў, што наш часапіс — пры Божай ласцы — будзе выходзіць бяз перапынку і без спазынення.

ДАРАГІМ ЧЫТАЧОМ жадаем ад Господа Бога ўсяго найлепшага!

РЭДАКЦЫЯ «БОЖЫМ ШЛЯХАМ»

РЭДАКЦЫЯ перапрашае Паважаных Чытачоў, што № 86-ты «Божым Шляхам» выйшаў спольнены з прычыны нездароўя рэдактара.

КНІЖКІ Ў РЭДАКЦЫІ:

- а. Я. Германовіч — Успаміны — «Кітай-Сібір-Масква»
- І. Н. — Лемантар.
- Вінцук Аважны — Сучасная Казка — «Князь і Лапаць»
- Кс. К. Стэповіч — Голас Душы.
- а. Леў Гарошка — Св. Еўфрасінія-Прадслава Полацкая.
- Васіль Друя — Ты і Яна.

„Logos“ GmbH, Buchdruckerei u. Verlag, 8 München 19, Bothmerstr. 14.